

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Буллингтің алдын алу жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 27.01.2026	ТІРЕК СӨЗДЕР әлеуметтік педагог, буллинг, кибербуллинг, қалпына келтіруші тәсіл, қауіпсіз мектеп, медиация, мектеп климаты, профилактика	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/186872/
--------------------------	---	--

Байбулатова Арайгуль Нуртасовна

«Новоишим қазақ жалпы білім беретін мектебі» КММ

Әлеуметтік педагог

АННОТАЦИЯ.

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектеп жағдайында буллингтің алдын алудың әлеуметтік-педагогикалық жолдары жүйеленеді. Мақсат – баланың қадір-қасиетін сақтау қағидатына сүйеніп, қауіпсіз мектеп ортасын құруға мүмкіндік беретін басқарушылық және тәрбиелік тетіктерді нақтылау. Қарастырылатын бағыттар: мектептің ішкі нормативтері мен қауіпсіз хабарлау арналары, ерте диагностика және мониторинг, педагог-оқушы-ата-ана құзыреттілігін дамыту, медиация және қалпына келтіруші тәсіл. Ұсыныстар әлеуметтік педагогтың күнделікті жұмыс алгоритмдерімен байланыстырылып, іске асыруға болатын өлшемдермен толықтырылады, нәтижесі бағалау үшін қысқа индикаторлар ұсынылады.

Кілт сөздер: буллинг, кибербуллинг, қауіпсіз мектеп, мектеп климаты, профилактика, әлеуметтік педагог, медиация, қалпына келтіруші тәсіл.

КІРІСПЕ.

Мектептегі буллинг – күш теңсіздігіне негізделетін, қайталанатын қудалау әрекеттері арқылы оқушының қадір-қасиетін төмендететін әлеуметтік құбылыс. Ол сыныптағы сенімді бұзып, оқу мотивациясын әлсіретеді, сабаққа қатысуды төмендетуі мүмкін және ұзақ мерзімде үрей, оқшаулану, өзін-өзі бағалаудың құлдырауы сияқты салдарларға әкеледі. Әлеуметтік педагог үшін профилактика – тәртіптік шаралар жиынтығы емес, құқықтық қорғаныс, психологиялық қолдау, ата-анамен серіктестік және мектеп

климатына жүйелі ықпал етуді біріктіретін кешенді жұмыс; осы мақалада сондай жүйенің мектеп ішінде орындалатын негізгі тетіктері сипатталады және барлық қатысушыларға ортақ жауапкершілік қағидатын бекітеді.

Қауіпсіз мектеп мәдениетін қалыптастыру және нормативтік-үйымдастырушылық негізді күшейту

Қауіпсіз мектеп мәдениеті ең алдымен ортақ құндылық ретінде бекітілгенде ғана тұрақты нәтиже береді, өйткені буллинг көбіне «әзіл», «тәрбиелеу», «тәртіпке шақыру» деген бүркенішпен күнделікті қарым-қатынаста нормаланып кетеді; сондықтан мектеп миссиясы, ішкі тәртіп ережелері, сынып келісімдері мен тәрбие жоспары қадір-қасиет пен құрмет ұстанымдарын нақты мінез-құлық стандарттарына айналдыруы тиіс. Әлеуметтік педагог әкімшілікпен бірлесе отырып буллингтің анықтамасын, түрлерін және жауап беру деңгейлерін біріздендіріп, әр қызметкердің әрекет алгоритмін түсінікті етеді: оқушыны айыптамай тыңдау, қауіпсіздікті дереу қамтамасыз ету, ақпаратты құпия сақтау және қажетті мамандарға уақтылы жеткізу. Қауіпсіз хабарлау арналары (сенім жәшігі, аноним сауалнама, жеке қабылдау тәртібі) «арыздану» емес, «көмек сұрау» мәдениеті ретінде түсіндіріліп, оқушыларға қай кезде және кімге жүгіну керегі нақты үйретіледі. Мұғалімдердің үлгі мінез-құлқы, әділ кері байланыс және позитивті тәртіпті қолдау тәсілдері мектеп климатына күн сайын әсер ететіндіктен, ұжымдық келісімдердің орындалуы тұрақты бақылаумен және мадақтаумен бекітілуі маңызды.

Ерте диагностика, мониторинг және дәлелге негізделген профилактика

Ерте диагностика буллингтің асқынуын тежеудің ең үнемді әрі гуманистік тетігі, себебі шиеленіс ұзарған сайын жәбірленушінің күйзелісі тереңдеп, сыныптағы топтық динамика агрессияны қолдайтын құрылымға айналуы мүмкін. Сондықтан әлеуметтік педагог пен психолог тоқсан сайын қысқа скрининг жүргізіп, сынып климатының индикаторларын (оқшаулану, сабаққа келмеу, қорқу, шағым жиілігі, цифрлық ортадағы тәуекел) салыстырып, тәуекелі жоғары сыныптарға мақсатты профилактика жоспарын түзетеді. Сенімді дерек алу үшін бір ғана сауалнама жеткіліксіз: социометриялық талдау оқушылардың мәртебелік құрылымын көрсетсе, бақылау карталары үзіліс кезіндегі «қауіп аймақтарын» нақтылайды, ал қысқа сұхбаттар баланың субъективті қауіпсіздік сезімін анықтауға көмектеседі. Педагогтерге ерте белгілер бойынша ортақ чек-лист беріліп, оның ішінде кенеттен үлгерімнің төмендеуі, оқшаулану, түсініксіз жарақат, мектепке барудан қашу, киберортада мазасыздану сияқты симптомдар қамтылады. Мониторингтің этикалық қыры қатаң сақталады: дерек құпия өңделеді, бала құқығы бұзылмайды, ал қорытынды тек әрекет жоспарын нақтылауға қызмет етеді.

Педагогтерді, оқушыларды және ата-аналарды оқыту арқылы ортақ

құзыреттілік құру

Буллингтің алдын алу мектеп қауымдастығының ортақ құзыреттілігі қалыптасқанда ғана орнықты, өйткені дағдылар өзгермесе агрессия жаңа тілдік формада қайталана береді. Педагогтер «тәртіп бұзушылық» пен «жәбірлеудің» айырмасын нақты түсініп, травмаға сезімтал педагогикаға сүйеніп, жанжалды ушықтырмай тоқтататын қысқа әрі айқын интервенция жасауды меңгеруі керек; бұл үшін кейстік талдау, мектептік сценарийді жаттықтыру және супервизия тиімді. Оқушылармен жұмыста әлеуметтік-эмоциялық дағдылар (эмпатия, өзін реттеу, шекара қою, қауіпсіз көмек сұрау) тұрақты түрде дамытылып, сынып сағаты ғана емес, топтық жобалар мен бірлескен оқу әрекеттері арқылы бекітіледі. Ерекше назар куәгерлерге аударылады, себебі көпшілік үнсіз қалғанда буллинг әлеуметтік қолдау алады; сол үшін «құрдас-көмекші», «қауіпсіз орта елшісі» сияқты рөлдер арқылы жағымды көшбасшылық күшейтіледі. Ата-аналарға практикалық түсіндіру жұмысы жүргізіліп, баладағы белгілерді байқау, цифрлық ортадағы қауіпсіздік, дәлел жинауға ұрынбай эмоциялық қолдау көрсету және мектеппен бірлескен жоспар құру қағидалары нақтыланады.

Қалпына келтіруші тәсіл, медиация және көпсалалы қолдау инфрақрылымы

Буллинг анықталған кезде әрекет екі мақсатты қатар ұстауы тиіс: жәбірленушінің қауіпсіздігін дереу қамтамасыз ету және қайталануды тоқтату үшін жауапкершілікті қалыптастыру; тек жазалау көбіне жасырын қысымды күшейтіп, сенімді әлсіретеді. Әлеуметтік педагог, психолог және әкімшілік алдымен контактіні тоқтатып, баланы кінәламай тыңдап, оқиғаны нақты тіркеп, қажет болса уақытша қауіпсіз кеңістік пен сенімді ересек тұлғаны бекітеді, сонымен бірге ата-анамен байланысып, эмоциялық тұрақтандыру қолдауын ұйымдастырады. Агрессор тарапымен жұмыс «жазалау» емес, әрекеттің салдарын түсіндіру, эмпатияны дамыту, өзін-өзі бақылау дағдыларын үйрету және қайталамауға бағытталған нақты міндеттеме алуға құрылады; балаға таңба тағылмайды, бірақ жауапкершілік айқын көрсетіледі. Сынып деңгейінде қалпына келтіруші шеңбер, келісімге келу кездесуі және медиация қолданылып, қауіпсіз диалог арқылы ұжымдық нормалар қайта бекітіледі. Қауіп жоғары жағдайда көпсалалы команда жеке қолдау жоспарын жасап, орындалуын мерзім, жауапты тұлға және өлшенетін нәтижелер арқылы бақылап отырады.

Қорытынды.

Буллингтің алдын алу жеке оқиғаларды «сөндірумен» шектелмей, мектептің күнделікті мәдениетін және басқару жүйесін біріздендіруді талап етеді. Нормативтік айқындық пен қауіпсіз хабарлау, тұрақты мониторинг, педагогтер мен ата-аналардың ортақ құзыреттілігі, сондай-ақ қалпына келтіруші қолдау тетіктері бір арнаға тоғысқанда ғана қауіпсіз орта орнығады. Әлеуметтік педагог үйлестіруші рөл атқарып,

баланың құқықтары сақталуын, көмектің қолжетімді болуын және сыныптағы өзара құрмет нормаларының күнделікті практикаға айналуын мақсатты түрде қамтамасыз етеді. Бұл тәсіл оқушы әл-ауқатын арттырып, мектеп климатының тұрақтылығын күшейтеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2007 жылғы 27 шілде, № 319). https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
2. Қазақстан Республикасындағы «Баланың құқықтары туралы» Заңы (2002 жылғы 8 тамыз, № 345). https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің нормативтік актісі: «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидалары» (қолданыстағы редакция). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2400034817>
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің нормативтік актісі: «Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидалары». <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029288>
5. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «2024–2025 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат (PDF). [https://uba.edu.kz/storage/app/media/2024%202024%202024%202024%20%20KZ%20%20%20KZ%20%20%20KZ.pdf](https://uba.edu.kz/storage/app/media/2024%202024%202024%202024%20%20KZ%20%20%20KZ%20%20%20KZ%20%20%20KZ.pdf)
6. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. «Біртұтас тәрбие» бағдарламалық-әдістемелік құжаты (PDF). https://uba.edu.kz/storage/app/media/BIRTUTAS_TARBIE_KAZ%20new%2005.08.2024.pdf
7. «Өркен» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты ұсынған: «ДосболLIKE» (буллингтің алдын алу бағдарламасы, PDF). <https://mnu.kz/safekids-files/dosbollike-kk.pdf>
8. UNESCO. School violence and bullying: Global status report. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970>

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.